

9. માધવનો દીઠો છે ક્યાય?

પ્રસ્તાવના

*દીઠો છે એટલેકે જોયો છે. મિત્રો અહીં વાંસળીનો એક સુર બીજા સૂરોથી વિખુટો એટલેકે છૂટો પડી ગયો છે અને માધવ એટલેકે ભગવાન શ્રી કૃષ્ણને શોધવાનો જે પ્રયત્ન કરે છે તેનું નિરૂપણ આ કાવ્યના કવિ હરીન્દ્ર જ્યાન્તીલાલ દવે એ ખુબ સુંદર રીતે કર્યું છે. કવિ હરીન્દ્ર દવે નો જન્મ કચ્છ ના ખંભરા માં થયો હતો. તેમણે રણજીતરામ સુવર્ણ ચંદ્રક અને ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી, ગાંધીનગર અને દિલ્હી ના એવોર્ડ એનાયત થયા હતા. કવિતા, નવલકથા, નાટક, વિવેચન, નિબંધ વગેરે જેવા વિવિધ ક્ષેત્રે તેમણે તેમનું યોગદાન આપેલું છે.

અહીં આ કાવ્યમાં વાંસળીનો સૂર ભગવાન શ્રી કૃષ્ણની શોધમાં નીકળે છે અને એ શોધ માં કદંબનું વૃક્ષ, યમુના નદી, રાધાજી અને મોર પીંછ કેવી રીતે જોડાય છે અંતે તેની શોધ કઈ રીતે પૂર્ણ થાય છે તે જાણવા માટે ચાલો આપણે કવિ હરીન્દ્ર દવે રચિત આ સુંદર કાવ્યનો અભ્યાસ કરીએ.

સ્વાધ્યાય

1. નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ પસંદ કરી લખો.

1. રાધાની આંખમાં ઉદાસી હોવાનું કારણ.

- (A). કદંબ ની ડાળ.
- (B). કૃષ્ણ મિલન.
- (C). યમુનાનું વહેણ.
- (D). કૃષ્ણ માટેનો વિરહ.

2. કવિ કોના ઉડતા આવવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરે છે ?

- (A). મોરપીંછ
- (B). પક્ષીઓ.
- (C). સ્વર્ગનું વિમાન.
- (D). મારગની ધૂળ.

2. નીચેના પ્રશ્નોના એક-બે વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

1. મારગની ધૂળને કવિ શું પૂછે છે ?

ઉત્તર. કવિ મારગની ધૂળને ઢંઢોળીને પૂછે કે મારા માધવને દીઠો છે ક્યાય ?

2. પાતાળમાં કોણ પરખાય છે ?

ઉત્તર. પાતાળમાં હરિવર(શ્રીકૃષ્ણ) પરખાય છે.

3. નીચેના પ્રશ્નોના બે-ત્રણ લીટીમાં ઉત્તર આપો.

1. રાતરાણી ઝાકળથી ન્હાય છે કારણ કે...

ઉત્તર. રાતરાણી ઝાકળથી ન્હાય છે કારણકે તેને બહાવરી રાત્રીના પગલાની લાગણીનો સ્પર્શ થાય છે.

2. જળમાં કોનું તેજ રેલાઈ રહ્યું છે ?

ઉત્તર. જળમાં શ્રીકૃષ્ણનું તેજ રેલાઈ રહ્યું છે. એવું કવિને લાગે છે કારણકે પાતાળમાં શ્રીકૃષ્ણ હરિવર જ સંતાયેલા છે.

4. નીચેના પ્રશ્નોના સાત-આઠ લીટીમાં ઉત્તર આપો.

1. માધવને મેળવવા માટેની સૂરની તીવ્ર ઉત્કંઠા તમારા શબ્દોમાં લખો.

ઉત્તર. ‘માધવને દીઠો છે ક્યાંય ?’ કાવ્ય કૃષ્ણ વિરહના કાવ્યોમાંનું એક કાવ્ય છે. જેમાં વાંસળીના સૂરની શ્રીકૃષ્ણને મેળવવાની ઉત્કંઠા કવિએ સુંદર રીતે વર્ણવી છે. વાંસળી તો કૃષ્ણ સાથે અભિન્ન રીતે જોડાયેલી છે પણ અહીં તો વાંસળી જ કૃષ્ણથી વિખુટી પડી ગઈ છે. તેથી તેની શોધમાં તે યમુના નદીને કાંઠે આવેલ કદંબ ના વૃક્ષ પાસે આવે છે અને તેની છાયાને તથા રસ્તાની ધૂળને ઢંઢોળીને પૂછે છે કે તમે માધવને ક્યાંય જોયા છે ? ત્યાંથી આગળ જતાં આ સૂર યમુનાના વહેતા પાણીને પ્રશ્ન કરે છે કે તમે બોલતા કેમ નથી ? અને તે જુએ છે કે રાધાની આંખો પણ ઉદાસ છે. શ્રીકૃષ્ણ ન મળતા પવનની લહેરખી પણ તેને વ્યાકુળ કરે છે. કૃષ્ણ વિયોગની લાગણીમાં રાત્રી જાણે બહાવરી બનીને રડવા લાગી અને આંસુ ઝાકળના બિંદુરૂપે પાણીને ભીંજવતા લાગે છે. શ્રીકૃષ્ણના મસ્તકની શોભા વધારતું મોરપીંછ મળે તો તેને પણ સાચવી રાખશે તેવું સૂર કહે છે. અને તેને પોતાના આભમાં શ્રીકૃષ્ણ નામનો ચંદ્ર ઉગતો દેખાય છે. તેની તેજ યમુનાના જળમાં રેલાય છે અને એ તેજમાં તેને શ્રીકૃષ્ણ હોવાનો ભાસ થાય છે. આમ સૂરની યમુના નદીના કિનારેથી શરુ કરેલી શ્રીકૃષ્ણની શોધ તે નદીના જળમાં જ પડતા ચંદ્રના તેજના આભાસ થકી પૂર્ણ થાય છે.

5. કાવ્યપંક્તિ સમજાવો.

વાંસળી થી વિખુટો થઈને આ સૂર એક
ઢૂંઢે કદંબની છાંય,
મારગની ધૂળને ઢંઢોળી પૂછે,

મારા માધવને દીઠો છે ક્યાંય ?

ઉત્તર. પ્રસ્તુત કાવ્ય પંક્તિ માં કવિ કહે છે કે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની સુમધુર વાંસળીમાંથી એક સૂર છૂટો પડી ગયો છે, અને તે શ્રીકૃષ્ણને શોધી રહ્યો છે. શોધતાં શોધતાં તે યમુના નદીના કિનારે આવેલા કદંબના વૃક્ષ પાસે આવે છે. જેના

સ્વાધ્યાય

પર બેસી શ્રીકૃષ્ણ વાંસળી વગાડતા હતા. આવા શ્રીકૃષ્ણના બાળપણના પ્રતિક
સમા કદંબના ઝાડની છાયાને તેમજ રસ્તાની ધૂળને વિખુટો પડેલો સૂર ઢંઢોળીને
પૂછે છે કે તમે માધવને ક્યાં જોયા છે ?

*